

Niki Brumen

Kratko poročilo o predvojni Ljudski pravici ob sestavljanju bibliografije člankov in prispevkov lista

»Dan, ko se je pojavila prva številka Ljudske pravice, je upravičeno zabeležen kot eden najvažnejših datumov v razvoju Komunistične partije Slovenije« (E. Kardelj, Po petindvajsetih letih. Ljubljana 1959, stran 48).

Doslej so izšla o predvojni Ljudski pravici razna poročila, razprave in spominski zapisi; pomembnejše so prispevali: Josip Broz-Tito, Edvard Kardelj, Ivan Kreft, Miško Kranjec, Ivan Regent, Rudi Čačinovič, Boris Zihnerl, Janko Liška, Vanek Šiftar, Janko Glazer, Ivan Šinkovec, Tomo Brejc, Franc Zadavec, Jože Munda. Na pobudo Ivana Krefta je omogočil sestavljanje bibliografije predvojne Ljudske pravice delavcem soboške študijske knjižnice Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Bibliografija je posvečena 30. obletnici ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije.

Ob sestavljanju bibliografije člankov in prispevkov Ljudske pravice 1934—1936, Nove ljudske pravice 1939 in Ljudske pravice 1941 se je izkazalo, da ima list bogato vsebino. Naj opozorim na nekatere teme, zaradi česar je bila Ljudska pravica pomembna že tedaj in je zanimiva še iz današnje zgodovinske perspektive. Članki, objavljeni v takratni Ljudski pravici, so realno ocenjevali takratni notranji in zunanji politični položaj, opozarjali bralce na nevarnost fašizma in posebej režima, da zaduši napredna gibanja. Značilne so stvari, za katere so se jasno in odločno borili skupaj s preprostimi delovnim ljudstvom člani PK KPJ: glavni pobudnik in idejni usmerjevalec lista Edvard Kardelj, pisci Ljudske pravice Rudi Čačinovič, dr. Jože Brilej, dr. Joža Vilfan. Z urejanjem lista in s svojimi prispevki pa so dajali fiziognomijo listu Miško Kranjec, Ivan Kreft, Edvard Kardelj in Miha Marinko.

V svojem daljšem poročilu o Ljudski pravici, sem izbrala iz bogatega gradiva naslednje teme: *Politika v svetu*; enakopravnost in solidarnost narodov, vojna, svarilo pred oboroževanjem, zlata knjiga miru, fašizem, nacizem, imperializem, lakota. *Notranja politika pri nas*: gospodarskopolitične in kulturne zahteve, skupnost ljudstva in njihov boj, volitve, slovenske manjšine v zamejstvu, razkrinkavanje kapitalistov in politikov, pojem svobode in demokracije, narodno vprašanje, Celjski dogovor, komunisti ali klerikalci, občina, najmanjša samoupravna enota. *Delavstvo, kmečko vprašanje, socialno vprašanje*; tovarniški in rudniški delavci pri nas, stavke, obrtništvo, izseljenstvo in sezonstvo, brezposelnost, boj za pravice, obratne volitve, delavski zaupniki, agrarna reforma, stanje kmečkega gospodarstva, zaščita kmetov, zdravstvo, stanovanjsko vprašanje, upokojeanci, socialno stanje

in cigansko vprašanje. *Kultura*; slovenski jezik, boj za kulturne institucije, prosveta, Sodobnost — Ljubljanski zvon — Straža v viharju, obramba kulture v svetu, podlistki Miška Kranjca. *Boj žene za enakopravnost in žensko volilno pravico*; položaj žene-delavke v družini in družbi, žena za posebne pravice, ženska volilna pravica. *Uredniška sporočila in zanimivosti iz prispevkov dopisnikov Ljudske pravice*.

Tukaj omenjam le nekatere misli iz predvojne Ljudske pravice in opozarjam najprej na nekaj člankov, ki so govorili o politiki v svetu. Najvažnejše, kar je poudarjala predvojna Ljudska pravica in je še danes živo, je boj za enakopravnost narodov. Geslo slovenskega delavca in kmeta je bilo: 'Vsi narodi morajo biti enakopravni' (Vilfan J., B. P., Ob desetem manjšinskem kongresu: LdP 1934, 1, 2); v zvezi z afriškimi kolonialnimi narodi pa, 'da Slovenci pozdravljamo vsak njihov boj in vsak njihov napor za osvoboditev' (Vilfan J., Politični pregled: LdP 1935, 1, 1) List je opozarjal na svetovno oboroževanje in svaril pred vojno, predvsem pa pred fašizmom, nacizmom in imperializmom, češ naloga, vseh narodov je, da drug drugemu pomagajo in da se skupaj bore proti skupnemu sovražniku imperializmu' (Čačinovič R., Formoza v Aziji in drugod po svetu: LdP 1935, 9, 2—3).

Politika pri nas, objavljena v predvojni Ljudski pravici, je morda najzanimivejši del prispevkov. To so predvsem slovenski dogodki, zahteve slovenskega naroda, vzgoja slovenskega ljudstva na solidnost med preprostimi ljudmi, vzgoja in priprava naših ljudi na boj za enakopravnost, narodnost, svobodo, demokracijo, pojem volitev, o glasovanju ipd. Med zahtevami Ljudske pravice je poleg črtanja zaostalih davkov, o vzdrževanju šol, nove bolnice, svobode tiska in združevanja itd., bila največja zahteva — pomilostitev vseh političnih jetnikov.

Ljudska pravica je osvetljevala gospodarske, socialne, kulturne potrebe in zahteve slovenskega delovnega človeka in poudarjala, da je rešitev le v skupnosti slovenskega preprostega ljudstva (Brilej J., Skupnost preprostega ljudstva: LdP 1935, 3, 1), da se mora združiti v zvezi delovnega ljudstva Slovenije, v boju za mir, kruh in svobodo, 'kjer se bodo ljudje sami odločili o svojih stvareh' (Kardelj E., Za Zvezo delovnega ljudstva: NLdP 1939, 1, 1). Ob takratnih volitvah je pisala Ljudska pravica, da je gospoda 'samo obljubljala, po volitvah pa so bili delavci in kmetje spet siromašni, brez dela, brez hrane in brez obleke' (Čačinovič R., Kmet iz Goriškega, Glas prekmurskega kmeta: LdP 1935, 4, 3) zato 'bi moralo ljudstvo, delavec, kmet in obrtnik, postaviti in voliti samo svoje zastopnike' (Jevtičev glas: LdP 1935, 5, 2). Odločna je bila zahteva lista: 'hočemo parlament, v katerem bodo od ljudstva resnično izvoljeni zastopniki delali take zakone, kakor jih ljudstvo hoče in volili tako vlado, ki ustreza volji ljudstva' (Čačinovič R., Kadar se bratci sprejo: LdP 1935, 12, 2). Vidno mesto je Ljudska pravica namenila slovenskim manjšinam. Opozorila je tudi na porabske Slovence (Vilfan J., Na pragu v 1935: LdP 1934, 7, 1—2). Ironizirala je domače kapitaliste. Pisala je za delavce in kmete naziv tovariš, pred imeni kapitalistov in politikantov pa zmerom g. = gospod. Slovensko gospodo je ocenila, da nima nobenega ponosa; 'za pravice naroda se ne postavi, še huje: navzgor se klanja, navzdol pa pritiska' (Vilfan J., Kaj nam pove znanost: LdP 1935, 13, 3). Prikazala je kapitaliste, ki so odnašali iz rudarskih revirjev črne trboveljske doline težke milijone — 'rudarji pa polomljene kosti in jetiko' (Trbovlje: LdP 1935, 24, 6). Ljudska pravica je razkrinkala list Slovencev, ki je podtikal Zvezi delovnega ljudstva Slovenije, 'da se zveza bori za odcepitev Prekmurja in Bele krajine od Slovenije za priključitev k Hrvatski. Ta črni naklep je

Slovenec očital slovenskemu pisatelju Mišku Kranjcu, ki je s svojim obsežnim književnim delom več napravil za okrepitev slovenske zavesti v Prekmurju, kakor vse legije Slovenčevih agentov' (Laž-orožje obupancev: NLdP 1939, 1, 4). O svobodi je razpravljala Ljudska pravica takole: ,če vlada resnična svoboda, potem je mogoče vsa mnenja enako svobodno zastopati. In zmagati more samo ono mnenje, za katero je večina ljudstva, katero večina za dobro in pametno spozna, o katerem se večina prepriča. Za kar pa je večina, je pa dobro za skupnost' (Zloraba svobode: LdP 1935, 16, 1). O demokratizaciji je poudarjala, ,da je smer, ki vodi k sodelovanju in odločevanju vedno širših množic, ki polaga usodo skupnosti vedno bolj v široke množice, da bi v politiki zavestno sodelovale najširše množice slovenskega naroda' (Vilfan J., Ne odlašajmo s sporazumom: LdP 1935, 20, 1). Pomembna je zahteva o pravici vsakega naroda, da sam odloča o svoji usodi, ,da v enakopravnem odnosu s sosedi, sam si vero voli in postave' (Vilfan J., Dva dokaza: LdP 1936, 3 b, 1). Delo in pomen občine je nakazala Ljudska pravica takole: Občina je ,najmanjša, a zelo pomembna samoupravna edinica, ki upravlja v neki meri tudi politične, državljanske pravice ljudstva, predvsem je tukaj mišljena volilna pravica' (Brilej J., Občina najmanjša — a zelo pomembna samoupravna edinica: LdP 1935, 23, 2). Z geslom ,Vsi ljudje imajo pravico do dela, vsak naj dobi plačilo po svojem delu' (Kmečko delavska šola: LdP 1935, 5, 3) je Ljudska pravica in z njo Komunistična partija Slovenije poleg osvetljevanja stanja preprostega ljudstva povedla ljudi revolucionarno v boj proti okupatorju in za boljše in srečnejše življenje. Pravica do dela je uzakonjena v naši ustavi.

Tehtni stavki so bili posvečeni v Ljudski pravici tudi izseljenstvu, sezonstvu, brezposlenosti, odpuščanju delavcev, na drugi strani pa obratnim volitvam, volitvam delavskih zaupnikov, iz katerih se je kasneje ustvarila ne samo mreža Ljudske pravice, temveč tudi zaupnikov Komunistične partije Slovenije. Zelo jasno je posvetila Ljudska pravica stavek agrarnemu vprašanju: Zemljo naj dobi tisti, ki jo obdeluje' (Gornji Grad: LdP 1935, 1, 4). Opisano pereče kmečko vprašanje v svetu in pri nas, socialno stanje ljudi je resnično zrevolucioniralo ljudstvo, da je prek Ljudske pravice začelo verjeti v lepšo in boljšo bodočnost, tako tudi cigani, ki so zahtevali, ,proč s šotori' (Cigan, Kanižarica pri Črnomlju: LdP 1935, 12, 4).

O kulturi je najpomembnejši v Ljudski pravici prispevek Kluba prekmurskih akademikov, ki so v javnem pismu odločno izpovedali svoje stališče: slovenščina je jezik, ne narečeje (LdP 1934, 1, 4). Nadalje je Ljudska pravica veskozi spremljala zatiranje slovenskega jezika naših manjšin v zamejstvu. Tudi pri nas je ugotavljala, da se je počenjalo s slovenščino, kakor da je jezik manjšine. O kulturnem delu pa je poudarila, ,da ima le toliko smisla, toliko vrednosti, kolikor to delo koristi skupnosti' (Vilfan J., Ne odlašajmo s sporazumom: LdP 1935, 20, 1). Podprla je akcijo Kluba prekmurskih akademikov za popolno gimnazijo v Soboti in akcijo visokošolcev ljubljanske univerze za zgraditev univerzitetne knjižnice. Za literarne zgodovinarje bo morda zanimiv članek Sodobniki o Ljudski pravici (LdP 1935, 2, 2) o programu slovenske akademske mladine, beležke o gledaliških delih, o knjigah v svetu, morda proglas proti napadam organiziranih fašistov na svobodo duha in na kulturne ustanove (Svoboda prepričanja: LdP 1934, 6, 4); kongres za obrambo kulture v Parizu: (LdP 1935, 13, 4) in M. Kranjčevi podlistki. Boj žene za enakopravnost in žensko volilno pravico je pridružila Komunistična partija Slovenija skupnemu boju preprostega ljudstva, ,za posebne ženske pravice' (Križev pot slovenske kmečke žene: LdP 1935, 10, 2). Zahteve so bile: ,enako

plačilo za moško, žensko in mladostno delo, zaščita matere in otrok, dvomesečni plačani dopust pred in po porodu, ženska volilna pravica, enakopravnost pred zakonom' (Delavska žena z Jesenic, Slovenska delovna žena: LdP 1935, 7, 2) in nadalje 'enakopravnost žene tudi v javnem in političnem življenju' (Shod za žensko volilno pravico: NLdP 1939, 1, 8). Ljudje so kmalu spoznali, da je Ljudska pravica edini list na Slovenskem, ki se bori za pravice delovnega človeka, saj so dopisniki npr. pisali: 'četudi ni za sol, za Ljudsko pravico mora biti!' (Prijetelji »Ljudske pravice«, »Ljudska pravica« v Ptuj: LdP 1935, 11, 4). Zato je razumljivo, da se je iz kroga naročnikov zatrtega Novega časa razširila Ljudska pravica iz Prekmurja po vsej Sloveniji, deloma na Hrvaškem in južni Jugoslaviji, celo med sezonce v Franciji, kar nam pričajo nekateri dopisi, ki so jih pošiljali uredništvu bralci skupaj s podporo za tiskovni sklad.

Bibliografski zapis predvojne Ljudske pravice obsega:

1. Uvodne besede o namenu bibliografije člankov in prispevkov lendavske in ljubljanske Ljudske pravice (I—III, 1934—1936), zagrebške Nove ljudske pravice (I, 1939) in treh ilegalnih številk Ljudske pravice IV—1941, ki so bile natisnjene v Šmartnem pod Šmarno goro in v Sadinji vasi.
2. Osnovni opis lista, ki govori o izhajanju, tiskarjih, izdajateljih, založnikih, urednikih, nakladi itd.
3. Bibliografsko gradivo po abecedi avtorjev, šifer, psevdonimov in naslovov anonimnih prispevkov.
4. Register pojmov, predmetov, imen, krajev, ki se pojavljajo v vsebini lista.
5. Vire in literaturo predvojne Ljudske pravice.
6. Odmev predvojne Ljudske pravice v prekmurskem časopisu do 1941.

OPOMBA

Razrešitve psevdonimov in anonimov, ki so navedeni v tekstu, je posredoval bivši urednik Ljudske pravice Ivan Kreft.

Navedek LdP 1934, 1, 1 pomeni Ljudska pravica 1934, št. 1, stran 1; NLdP pa Nova ljudska pravica.